

Inleiding

Uit onderzoek van RaboResearch blijkt dat afgelopen decennia de economische ongelijkheid tussen regio's in Nederland is toegenomen. Er zijn regionale verschillen in economische omvang en langdurige economische groei. Dat komt doordat iedere regio andere economische activiteiten onderneemt. Met name de regio's aan de rand van Nederland verloren aandeel in de economie, zowel in termen van toegevoegde waarde als in banen. Zeeland wil de spiraal van verschraving omzetten naar een spiraal van versterking, door een positieve impuls te geven aan de leefbaarheid en economische kracht van Zeeland.



Daarom heeft Provincie Zeeland samen met dertien gemeenten onlangs een nieuwe Regio Deal bij het Rijk ingediend. Met een gevraagde bijdrage van 15 miljoen euro wordt een belangrijke basis gelegd voor de versterking van voorzieningen, het vestigingsklimaat voor bedrijven en kansen voor jongeren in Zeeland. Deze investering sluit aan bij het landelijke programma Elke Regio Telt, waarmee wordt ingezet op krachtige regio's, sterke gemeenschappen en toekomstbestendige voorzieningen.

We staan in Zeeland immers voor grote transities op het gebied van energie, klimaat, stikstof, landbouw en woningbouw. Dit raakt de Zeeuwse economie en de mate waarin ondernemers brede welvaart ervaren. Wel zien we al jaren een toename in de arbeidsproductiviteit. Dit is te danken aan met name digitalisering en robotisering. Hier gaan we als Provincie Zeeland de komende tijd verder op inzetten via Dockwize, Impuls Zeeland en de kennis- en innovatienetwerken.

Zeeland staat goed op de kaart voor wat betreft innovatie. In november is de Zeeuwse Innovatieprijs Emergo voor de 22e keer uitgereikt. Als jury hebben we vijf aansprekende innovaties onderzocht en is Agri Poppe uitgeroepen als winnaar van de juryprijs. Hiernaast staan er dit jaar maar liefst zeven Zeeuwse finalisten in de KVK Innovatietop 100. In de categorie Voeding, Water en Infrastructuur eindigden Colsen uit Hulst op de 2e en Prince Kunststof Infra uit Tholen op de 3e plaats. Dat is een ontzettend mooie prestatie!

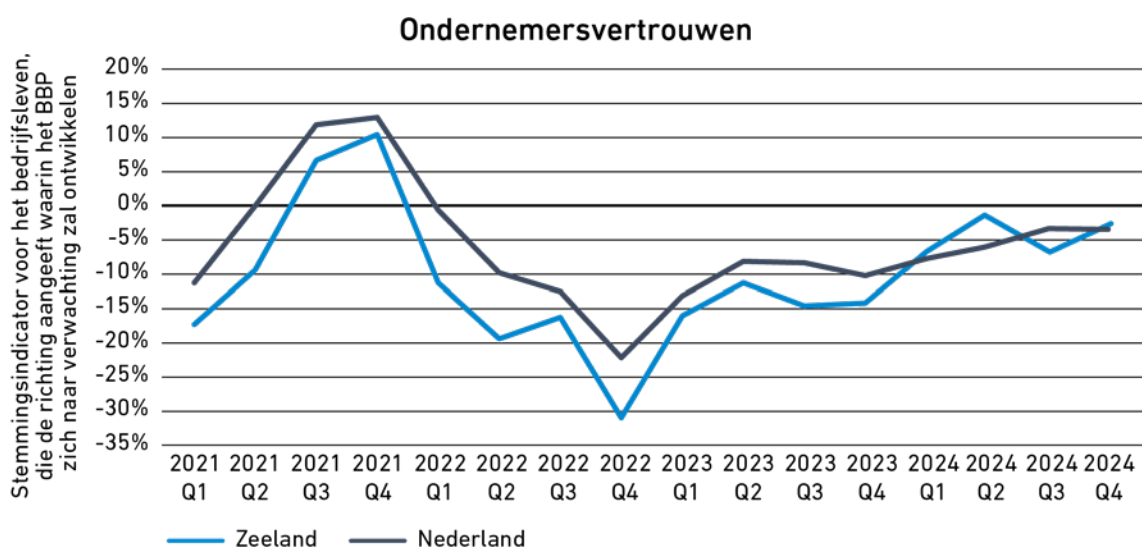
Samen werken wij aan een toekomstbestendig ondernemend Zeeland!

Jo-Annes de Bat, Gedeputeerde Provincie Zeeland

Ondernemersvertrouwen¹

Het ondernemersvertrouwen blijft zowel in Zeeland als in Nederland licht negatief. Toch verwachten vooral ondernemers uit de zakelijke dienstverlening en informatie en communicatie in 2025 meer personeel aan te nemen en meer te investeren.

Typisch Zeeuwse sectoren als recreatie en horeca stralen echter minder vertrouwen uit. De krapte op de arbeidsmarkt blijft een zorg. Daarnaast lijkt de aangekondigde btw-verhoging op hotels en overige logiesaccommodaties het ondernemersvertrouwen in de toeristische sector een flinke dreun te geven.



De krimp in de export speelt vooral de industrie in Zeeuws-Vlaanderen parten.

Met een score van -3,2 lag het producentenvertrouwen in de industrie lager dan het gemiddelde van de afgelopen 20 jaar. Industriële producenten zagen hun orderposities verslechteren en verwachten dat de bedrijvigheid verder zal teruglopen. De bezettingsgraad van machines en installaties viel in oktober terug tot 77,1%, het laagste peil sinds oktober 2020.

Bronnen:

- [Export krimpt met ruim 2% in augustus 2024](#) (CBS)
- [Ondernemersvertrouwen](#) (CBS)
- [Ondernemers verwachten meer personeel en investeringen in 2025](#) (CBS)
- [Vertrouwen producenten industrie verslechtert in oktober](#) (CBS)

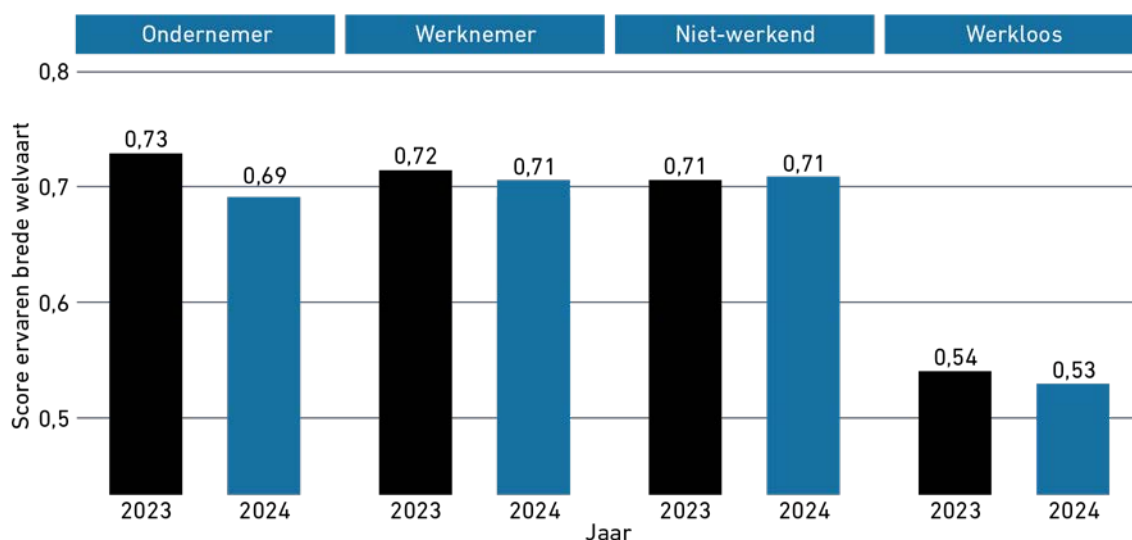
¹ Sinds 27 juli 2023 hanteert het Centraal Bureau voor de Statistiek een andere methode in de berekening van de stemmingsindicator "Ondernemersvertrouwen". Cijfers uit deze editie van het Zeeuws Economisch Bericht zijn daarom niet zomaar te vergelijken met die uit edities 1, 2, 3 en 4.

Brede welvaart bij ondernemers neemt een duik

Om in te schatten hoe goed het met de samenleving gaat, is meer nodig dan een blik op de macro-economische cijfers. De [Brede-welvaartsindicator](#) (BWI) van Universiteit Utrecht en RaboResearch vult die cijfers daarom aan met tevredenheidsscores die Nederlandse inwoners toekennen aan hun inkomen, gezondheid, baan zekerheid, persoonlijke ontwikkeling en leefmilieu.

Het negatieve ondernemersvertrouwen van de laatste jaren weerspiegelt zich ook in de brede welvaart die ondernemers ervaren. In tegenstelling tot vorig jaar beoordelen ondernemers hun brede welvaart dit jaar lager dan zowel werkenden als niet-werkenden, zoals mensen die genieten van een arbeidspensioen.

Terwijl de ervaren brede welvaart onder de Nederlandse bevolking dit jaar met 1,2% daalde, ging die er bij ondernemers met -5,4% veel sterker op achteruit. Die achteruitgang is in ruime mate toe te schrijven aan de duik van 8% in de tevredenheid die ondernemers rapporteren met betrekking tot de dimensies 'Persoonlijke Ontwikkeling' en 'Maatschappelijke Betrokkenheid'.



Bron: Rabobank

Verder toont de RaboResearch studie van afgelopen zomer aan dat Nederlandse ondernemers minder dan werknemers tevreden zijn met het inkomen dat zij verwerven. Dat is een breuk met het verleden. Tot slot laat diezelfde studie zien dat ondernemers ook fors lager scores op de dimensie 'Baan zekerheid'.

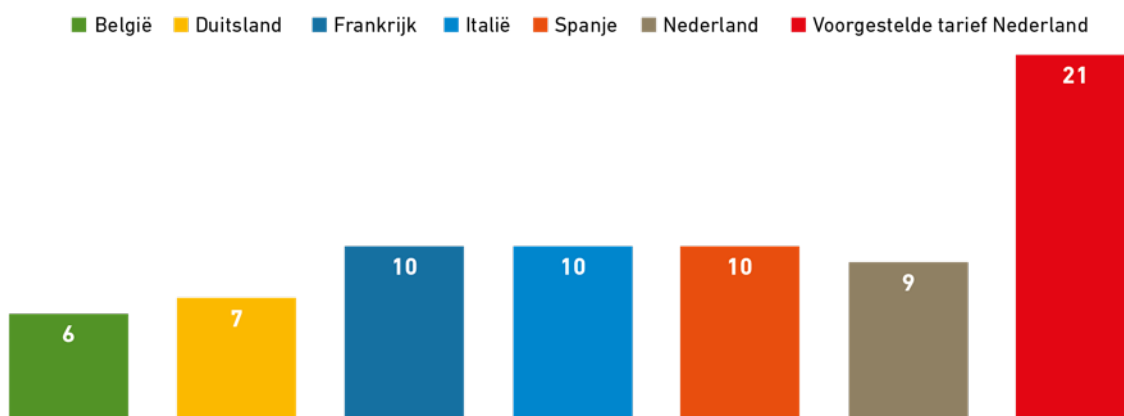
Het is niet duidelijk in welke mate de voorstellen van het nieuwe kabinet aan de basis lagen voor die sterke daling in de ervaren brede welvaart bij ondernemers. Voor Zeeuwse ondernemers uit de hotel- en campingindustrie wordt het in ieder geval spannend uitkijken naar de impact van de aangekondigde btw-verhoging op logiesaccommodaties op hun inkomen en, daarmee samenhangend, op het voortbestaan van hun onderneming.

De voorgenomen btw-verhoging veroorzaakt een ongelijk speelveld met andere toeristische bestemmingen. Aangezien de consumentenprijzen al aan het plafond zitten, kan deze lastenverzwaring niet worden doorberekend aan de consument. Net als de recente verhogingen van de toeristenbelasting, zal ook deze maatregel ten koste gaan van de investeringscapaciteit van toeristische bedrijven. Kortom, een beslissing die voor Zeeuwse ondernemers wel eens helemaal verkeerd kan uitpakken.

Eric van Damme, Mede-eigenaar Strandcamping Groede

ABN-AMRO is van oordeel dat het kabinet zich rijk rekent en dat vooral de grensprovincies hier de dupe van worden. Zeeuwse hoteluitbaters en campingeigenaars zullen immers moeten opboksen tegen concurrenten uit de grensstreek die hun logies tegen aanmerkelijk lagere prijzen kunnen aanbieden.

Btw-tarief hotelovernachtingen, verhuur vakantiehuizen en airbnb, in %



Bronnen: CBS, Littlehotelier, Mews

Bronnen:

- [Antwoorden op vragen van het lid Seller \(D66\) over de btw-verhoging op logies](#) (Tweede Kamer der Staten-Generaal)
- [Brede welvaart neemt af, forse daling voor ondernemers](#) (RaboResearch)
- [Hotelsector vreest fors omzetverlies door btw-verhoging](#) (FD)
- [Monitor Brede Welvaart](#) (CBS)
- [Overheid raakt toerisme met btw-verhoging en rekent zich rijk](#) (ABN-AMRO)

Arbeidsproductiviteit aan zet

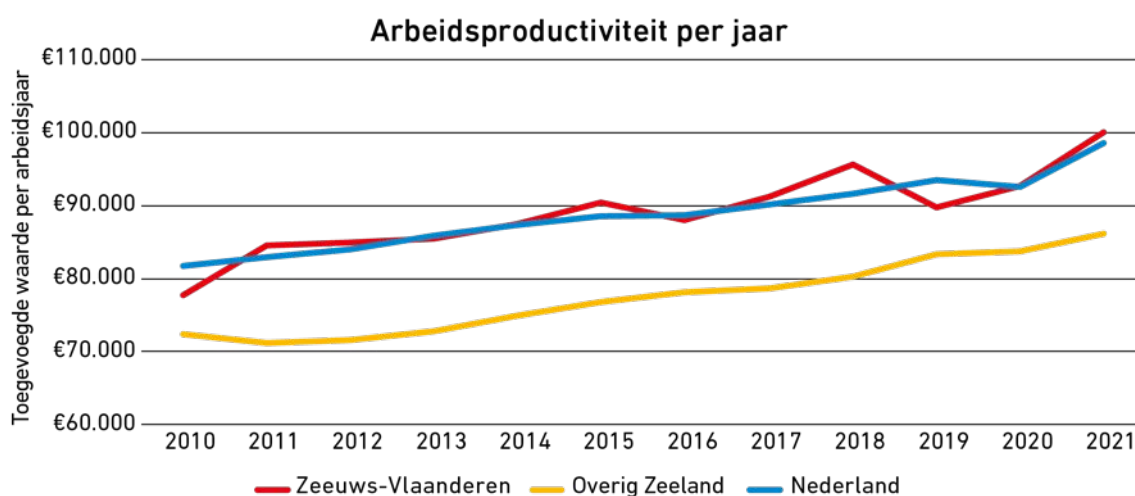
De groei van de economie, en de welvaart die daarmee samenhangt, wordt voor een belangrijk deel bepaald door de ontwikkeling van de arbeidsproductiviteit. Hoe meer waarde een werknemer per uur kan realiseren, hoe hoger de arbeidsproductiviteit.

Automatisering en robotisering hebben er vooral in de industrie toe geleid dat de arbeidsproductiviteit jaar na jaar toenam. Niettemin waarschuwen experts dat die groei steeds zwakker wordt, waardoor de welvaarts groei onder druk komt te staan.

Zeeuws-Vlaanderen scoort qua arbeidsproductiviteit in lijn met het Nederlands gemiddelde. In 2021 werd er per arbeidsjaar voor een bedrag van €100.000 aan economische waarde gecreëerd.

Dat de arbeidsproductiviteit in Zeeuws-Vlaanderen structureel hoger uitvalt dan die in Overig Zeeland ligt aan de dominantie van de gevestigde economische sectoren. In arbeidsextensieve sectoren als de chemische industrie in Terneuzen leiden investeringen in scholing en technologische innovaties immers tot een grotere positieve impact op de arbeidsproductiviteit, dan in arbeidsintensieve sectoren als horeca en toerisme in Overig Zeeland.

Vanuit puur economisch standpunt is het voor Zeeland dus van belang dat de banengroei in hoofdzaak plaatsvindt binnen de meest productieve bedrijfstakken, zijnde de industrie en de haven in Zeeuws-Vlaanderen. Vanuit het perspectief van de brede welvaart is het echter zaak om erop toe te zien dat dit niet leidt tot een verschraving van de leefomgeving en de ervaren levenskwaliteit.

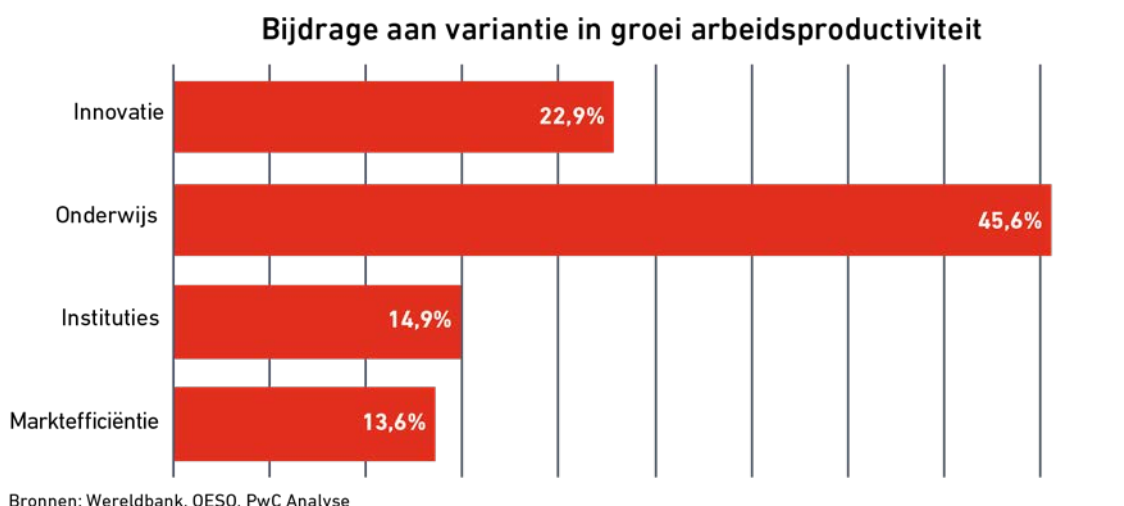


Bronnen:

- [Achtergrond bij de daling van de arbeidsproductiviteit van Nederland](#) (CBS)
- [Arbeidsproductiviteit neemt steeds minder toe in de afgelopen 50 Jaar](#) (CBS)
- [Arbeidsproductiviteit Zeeland](#) (ArbeidsmarktInZicht)
- [De productiviteitsparadox vanuit Nederlands perspectief](#) (CBS)
- [Drie kwart van de ondernemers probeert de productiviteit te verhogen](#) (CBS)
- [Groei arbeidsproductiviteit blijft achter bij andere landen](#) (CBS)
- [Perspectief op productiviteit](#) (Nederlands Comité voor Ondernemerschap)
- [PPS'en drijven arbeidsproductiviteit bedrijfsleven omhoog](#) (Katapult)
- [Regio in beeld: blijvend personeelstekort in Zeeland](#) (UWV)
- [Zeeland zet in op versterking leefbaarheid en economie met nieuwe Regio Deal-aanvraag](#) (Provincie Zeeland)

Onderwijs en innovatie, sleutels tot succes

In haar [blogpost van 10 juni 2024](#) beklemtoont [Barbara Baarsma](#), hoofdeconoom van PwC en hoogleraar toegepaste economie bij de Universiteit van Amsterdam, dat onderwijs de meest dominante factor voor productiviteitsgroei is. Het baart haar dan ook zorgen dat Nederlandse schoolgaande jongeren steeds slechter scoren op wiskunde, wetenschap en leesvaardigheid. In de vergelijkende [PISA-test](#) van 2022 gingen niet alleen Aziatische toppers als Singapore, Zuid-Korea en Japan, Nederland voor. Ook de meeste Oost-Europese landen hebben Nederland ruimschoots ingehaald. Dat Nederland bovendien minder in onderwijs investeert dan haar dichtste buurlanden maakt de zorg er alleen maar groter op.



HZ-onderwijsprogramma's en opleidingen worden steeds in nauw overleg met het professionele werkveld ontworpen. Via stages en authentieke projectopdrachten begeleiden docenten en bedrijfsmentoren studenten gedurende hun hele studieloopbaan in de ontwikkeling van een ondernemende mindset. Zo kan de Zeeuwse economie rekenen op direct inzetbare werknemers met een hoge arbeidsproductiviteit.

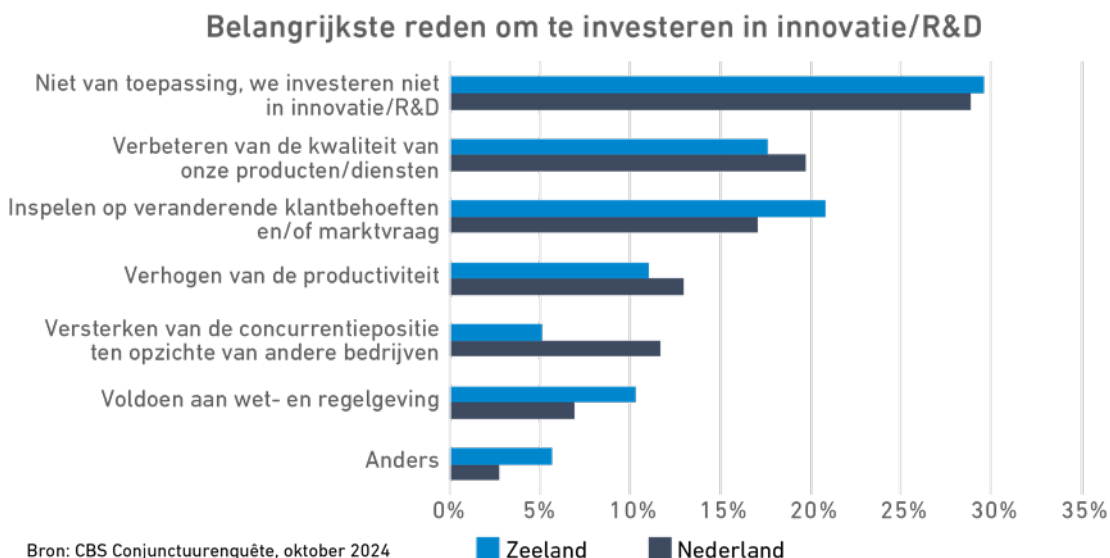
Barbara Oomen, Voorzitter HZ University of Applied Sciences

Innovatie is de op een na belangrijkste factor in het aanscherpen van de arbeidsproductiviteit. Wat dat betreft doet Zeeland het uitstekend. Binnen de categorie Voedsel, Water en Infrastructuur eindigden met [Colson Adviesbureau](#), [Prince Kunststof Infra](#), en [Agri Poppe](#) dit jaar maar liefst drie Zeeuwse bedrijven in de top vier van de [KVK Innovatie Top 100](#). Met [KV-techniek](#) op plaats 10 en [Zeeuwsche Zoute](#) op 20 was niet minder dan 25% van de genomineerden voor Voedsel, Water en Infrastructuur afkomstig uit Zeeland.

Binnen de categorieën Arbeidsmarkt & Samenleving en Gezondheid & Zorg bezetten [Lance Free](#) uit Goes en [Morningstar Sleeps](#) uit Domburg respectievelijk plaats 10 en 20. Op een totaal van 100 genomineerden komen er daarmee niet minder dan 7 uit Zeeland.

Met de ontwikkeling van een nieuwe machine om aardappels te rooien toont [Agri Poppe](#), winnaar van de [Zeeuwse Innovatieprijs Emergo 2024](#), hoe procesinnovatie in een traditionele, Zeeuwse sector de arbeidsproductiviteit opkrikt.

Naast het verhogen van de productiviteit zien ondernemers het verbeteren van de kwaliteit en het inspelen op klantbehoeften als belangrijkste redenen om in innovatie te investeren.



Bronnen:

- [Industrie moet investeren in procesinnovatie voor groei arbeidsproductiviteit](#) (Rabobank)
- [PISA Scores By Country](#) (Data Panda)
- [Programme for International Student Assessment](#) (Wikipedia)
- [Verhogen productiviteit cruciaal voor vergrijzende samenleving](#) (PwC Netherlands)

KVK Innovatie Top 100

Genomineerden 2024, Zeeland:

- [Agri Poppe](#) (website)
- [Colsen Adviesbureau](#) (website)
- [KV-techniek](#) (website)
- [Lance Free](#) (website)
- [Morningstar Sleeps](#) (website)
- [Prince Kunststof Infra](#) (website)
- [Zeeuwsche Zoute](#) (website)

Zeeuwse Innovatieprijs Emergo

Genomineerden 2024:

- [Agri Poppe](#) (YouTube)
- [De Regt Conveyer Systems](#) (YouTube)
- [Lance Free](#) (YouTube)
- [Pure Blue](#) (YouTube)
- [Sophyn Greens](#) (YouTube)

Regels beter regelen

Naast het groeiend ongemak als gevolg van de beperkte kansen op persoonlijke ontwikkeling en maatschappelijke verbondenheid leidt de toenemende regeldruk bij Nederlandse ondernemers al jaren voor bijzonder veel wrevel.

Samen met MKB-Nederland hebben de ondernemers eind augustus daarom zelf een handreiking uitgebracht waarin zij aangeven hoe het met minder en betere regels beter kan voor de ondernemers.

De handreiking '[Beter Geregeld](#)' licht niet alleen toe welke gevolgen regeldruk voor de ondernemers heeft, maar lanceert ook voorstellen om het ontwerp van wet- en regelgeving ruim vóór de invoering ervan af te stemmen met de betrokken sectoren.

Regeldruk verstikt het ondernemerschap. Ondernemers willen werk maken van groei en innovatie, maar raken verlamd door een wirwar aan regels, vertragingen en torenhoge kosten. Dit moet het kabinet nu aanpakken. De voorstellen van ondernemers in de handreiking '[Beter Geregeld](#)' zijn daarvoor zeer inspirerend.

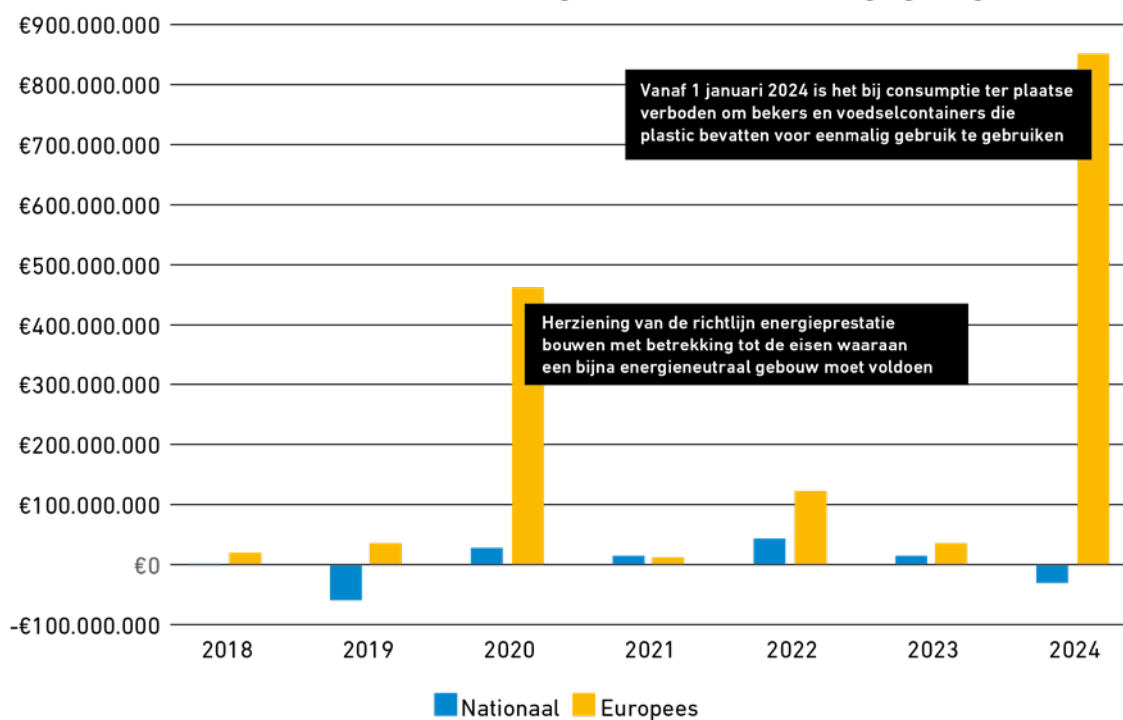
Eric de Ruijscher, Voorzitter VNO-NCW Zeeland

Verder identificeert de handreiking laaghangend fruit; met andere woorden wetten, regels en rapportageverplichtingen die zo spoedig mogelijk moeten worden ingetrokken, omdat zij hun doel ver voorbijschieten. Ramona van den Bosch van VNO-NCW-MKB neemt hierbij vooral de zogenaamde nationale koppen op Europese regels in het vizier. Nationale koppen zijn extra regels die Nederland, in tegenstelling tot haar buurlanden, ondernemers oplegt boven op de Europese regelgeving. Voorbeelden hiervan zijn extra regels met betrekking tot arbowetgeving of de keuring van bedrijfsinstallaties.

Tot slot verzoeken de ondernemers de Tweede Kamer met klem om alle adviezen van de [Adviescollege Toetsing Regeldruk](#) serieus te nemen. Nu lijkt het erop dat adviezen, waarin het Adviescollege kabinetsvoorstellen stevig op de korrel neemt, zonder gevolg terzijde worden geschoven.

Om de ontwikkeling van de regeldrukkosten te monitoren lanceerde het Ministerie van Economische Zaken & Klimaat in 2018 de [regeldrukmonitor](#). Deze monitor geeft informatie over de regeldrukkosten voor bedrijven die door nieuwe wet- en regelgeving worden veroorzaakt. Daarnaast laat de regeldrukmonitor zien wat de overheid doet om regeldruk voor bedrijven zoveel mogelijk te beperken.

REGELDRUKMONITOR: Ontwikkeling van de jaarlijkse kosten die voortvloeien uit de invoering van nieuwe wet- en regelgeving



Bron: Ministerie van Economische Zaken en Klimaat

Zo toont bovenstaande grafiek dat de maatregel om in horeca, hotels en andere bedrijven plastic bekert en voedselcontainers te vervangen door een milieuvriendelijk alternatief gepaard gaat met een kostenpost die kan uitstijgen tot boven €800.000.000 per kalenderjaar².

Vanuit duurzaamheidsstandpunt is het belangrijk te begrijpen dat de regeldrukmonitor zicht uitsluitend richt op de financiële kosten en geen rekening houdt met de economische, ecologische en maatschappelijke opbrengsten van energiezuinig bouwen, afvalreductie, consumentenbescherming etc.

Bronnen:

- [Dit keer moet het lukken met de aanpak van de regeldruk](#) (VNO-NCW Nederland)
- [Handreiking Beter Geregeld](#) (VNO-NCW Nederland)
- [MKB-Nederland pleit voor minder regeldruk](#) (Accountant.nl)
- [Ondernemers bieden oplossingen voor verminderen regeldruk](#) (MKB-Nederland)
- [Regeldruk MKB-indicatorbedrijven in zes sectoren](#) (SIRA Consulting)
- [Regeldrukmonitor](#) (Ministerie van Economische Zaken en Klimaat)

² Het kan ook minder zijn, omdat de klimaatmonitor met worstcasescenario's rekt en in die zin geen rekening houdt met bedrijven die vóór de invoering van de nieuwe regelgeving al op ecologisch verantwoorde alternatieven waren overgestapt.

Vooruitblik

door Ronald Wielemaker,

Algemeen directeur Wielemaker en uittredend voorzitter van K&I Netwerk Zeeland Connect



Dat logistici per definitie een positieve levenshouding hebben mag geen verrassing zijn. Het is immers altijd de logistiek die beloftes van commercie en productie moet waarmaken, ondanks alle hindernissen die daarvoor moeten worden overwonnen. Vraag je dus de voorzitter van een logistiek K&I netwerk om een vooruitblik te geven, dan weet je wat je krijgt.

Met het openen van de Nieuwe Sluis in Terneuzen heeft economisch Zeeland een grote stap voorwaarts gezet, waar het gaat om de bereikbaarheid van de zuidelijke havens van het North Sea Port gebied. En dat is natuurlijk nog maar het begin. De Nieuwe Sluis is straks immers de maritieme toegangspoort naar Noord-Frankrijk en Parijs.

Om hier optimaal van te profiteren moet er natuurlijk nog wel het nodige worden gedaan. Er is geen instant-oplossing voor de krapte op de arbeidsmarkt of de kwetsbaarheid van Zeeland als het gaat om infrastructuur (lees weg, spoor en binnenvaart).

Voor het tegemoet treden van de arbeidsmarktkrapte is een strijd op meerdere fronten noodzakelijk. Investeren in goed (beroeps)onderwijs, faciliteren van grensarbeid, huisvesting en het verhogen van de arbeidsproductiviteit door automatisering en robotisering moeten hand in hand gaan.

Op het gebied van infrastructuur moet de Zeeuwse bescheidenheid worden afgeworpen en serieus worden nagedacht over de verkeersontwikkeling op de A- en N-wegen die de provincie ontsluiten, zowel intern als richting omliggende gebieden. Een robuuste Midden-Zeelandroute is daarbij absoluut noodzakelijk.

Invulling geven aan de toenemende logistieke vraag zal dus gepaard moeten gaan met creativiteit, innovatie en verhoging van de arbeidsproductiviteit. Bovendien is een goed aangelegde en onderhouden infrastructuur noodzakelijk. Wanneer ondernemers, overheid en onderwijsinstellingen in Zeeland elkaar hierin vinden, zie ik een zonnige toekomst voor me!

Beste lezer,

Als redactie streven wij ernaar om u via het Zeeuws Economisch Bericht vier keer per jaar een unieke blik op economisch Zeeland te bieden.

Om onze berichtgeving in 2025 nog beter af te stemmen op uw verwachtingen zijn wij benieuwd naar uw mening en lezerservaring.

Zou u daarom s.v.p. drie minuutjes de tijd willen nemen voor het beantwoorden van enkele vragen die achter deze hyperlink en QR-code schuilgaan?

<https://edu.nl/b7wrx>



Bij voorbaat dank,
De ZEB-redactie

Het Zeeuws Economisch Bericht is een uitgave van de Provincie Zeeland, Impuls Zeeland, Economic Board Zeeland en het HZ Kenniscentrum Ondernemen & Innoveren.

Reageren op dit Zeeuws Economisch Bericht kan via een bericht aan economie@zeeland.nl.

Wilt u op de hoogte blijven van de economische ontwikkelingen binnen Zeeland en het Zeeuws Economisch Bericht in de toekomst automatisch in uw mailbox ontvangen? Laat dan uw contactgegevens achter:

[Zeeuws Economisch Bericht \(formdesk.com\)](https://formdesk.com).

Mocht u het Zeeuws Economisch Bericht niet langer willen ontvangen, dan kunt u zich eenvoudig afmelden door [hier](#) te klikken.